

CUMHURİYET DEVRİNDE TÜRK DİLİNİN KÜLTÜRÜMÜZDEKİ YERİ

PROF. DR. ZEYNEP KORKMAZ

Cumhuriyetin 70. yıl dönümü dolayısıyla sizlere sunacağım konu “Cumhuriyet devrinde Türk dilinin kültürümüzdeki yeri”dir. Bunu “Cumhuriyet devrindeki kültürel gelişmede Türk dilinin yeri” şeklinde de ifade edebiliriz. Konumuz, esas itibarıyla bir kültür ve kültürel şekillenme olduğu için, önce konumuzla olan ilişkisi açısından kültürü nasıl değerlendirdiğimizi belirtmek istiyorum. “Toprağı ekip biçme, verimlendirme, üretme” anlamındaki Lât. *cultura* kelimesinden gelen *kültür* kelimesi zamanla anlam gelişme ve dallanmasına uğrayarak, birbirinden farklı kavramlara karşılık olmuştur¹. İnsanların kişiliği gibi toplumların da kişiliği vardır. Toplumların ve milletlerin kişiliği kültürdür. Bu nedenle, kültürü, sosyal değer ölçüleri açısından, “bir toplumun, bir milletin tarih boyunca biriktiregeldiği maddî ve manevî ortak değerler bütünü; onun yaşayış biçimini şekillendiren unsurlar” olarak tanımlayabiliriz. Toplumun bireyleri arasında sosyal akrabalık bağı kuran bu değerler bütünü, bir toplumu millet hâline getiren ve toplumdan topluma değişen özellikler taşır. Tek kelime ile kültür bir toplumun, bir milletin kimlik belgesidir, denebilir.

Toplumlar, zaman zaman tarihî ve sosyal sebeplere veya yabancı kültürlerle olan sıkı ilişkilerine bağlı olarak kültür değişimleri yoluyla yeni şekillenmelere girebilirler. Öteki birçok toplumlar gibi Türk toplumu da tarihi boyunca yakın veya uzak komşuları ile kültür ilişkilerine girmiştir. Bu ilişkilerin yoğunlaştığı etkileşim veya kendi yapısındaki gelişmelerin gereği olan kültür değişmelerine de uğramıştır. Tarihimizde sosyal yapı özellikleri açısından dönüm noktaları oluşturan bu değişimleri dört merhaleye ayırabiliriz:

1- İslâmlık öncesi dönemde, Kök-Türk İmparatorluğu devrindeki göçebe-alp kültüründen yerleşik şehir hayatına geçişin, Şamanizm’den Buddhizm, Manihaizm, Brahmanizm gibi dinlere girişin getirdiği kültür dönemi, yani IX-XIII. yüzyıllar arasındaki Uygur devri kültürü,

¹ *Kültür* kelimesinin değişik anlamları için bk. Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri-Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, 2. baskı, İstanbul 1959, s. 27 ve ö.t.; Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, 4. baskı, İstanbul 1984, s. 9 ve ö.t.; Ahmet Mumcu, “Atatürk’ün Kültür Anlayışında Hukukun yeri”, *Erdem*, C. I, S. 2 (Ankara 1985), s. 291; Zeynep Korkmaz, “Kültür Nedir?” *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, YÖK yay., Ankara 1990, s. 9.

2- X. yüzyılda Karahanlılar'ın İslâmlığı kabulü ve İslâmiyetin Türk dünyasında yaygınlaşması ile başlayan İslâm medeniyeti alanını temsil dönemi. Bu medeniyet alanı içinde devlet yapısını ve toplum düzenini İslâmî dünya görüşü çerçevesinde düzenleyen Osmanlı İmparatorluğu devri,

3- Osmanlı İmparatorluğunda 1839 *Tanzimat* ve Batıya yönelik hareketi ile kendini gösteren ve 1908'e kadar süren Batılılaşma arayışlarının getirdiği ikili sosyal değerler dönemi ile, 1911-1923 yılları arasında Millî Edebiyat Akımı'nın öncülük ettiği kısmî bilinçlenme dönemi,

4- 1923'te Cumhuriyetin ilanı ve devletin siyasi yapısının yepyeni bir temele oturtulması ile başlayan ve yeni sosyal düzenlemeleri gerekli kılan Cumhuriyet dönemi.

Cumhuriyet Devrinin Özellikleri ve Kültür Alanındaki Gelişmeler

Cumhuriyet devri derken, belirtmemiz gerekir ki, Cumhuriyet bize Atatürk'ün Türk halkının, mayasındaki güce ve desteğe dayanarak, çetin savaşlarla, yeni bir devlet kurma şeklinde gerçekleştirdiği bir armağandır. Ancak, Türk toplumu 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile birlikte tarihin akışını değiştirme gücüne sahip bir komutanın, kendini milletine adanmış bir devlet adamının, kültür ve medeniyete gönül vermiş bir düşünürün önderliğinde, siyasi yapısı bakımından olduğu gibi, sosyal yapısı bakımından da çağ değiştirme sürecine girmiş bulunuyordu. Devleti şekillendiren ilkelere temelinde iki ana boyutlu bir felsefe yatar. Bunlardan birincisi tam bağımsız bir Türk devleti anlayışıdır. Atatürk bunu büyük Nutuk'unda "*istiklâl-i tam*" (tam bağımsızlık), "*kayıtsız şartsız milli hâkimiyete dayanan, bağımsız bir Türk devleti kurma*"² ilkesi ve "*ya istiklâl ya ölüm*"³ parolası ile dile getirmiştir. İkincisi de millet ve devlet varlığını bu günden yarına, yarından öteki yarımlara ve öteki yarımlardan da ölümsüzlüğe kadar götürecektir, ayrıca, rejimin de güvencesi olacak sağlam sosyal temeller üzerine oturtma anlayışıdır; yani bir kültür davasıdır. Bu anlayış ifadesini Atatürk inkılapları diye adlandırdığımız köklü yenileşme hareketlerinde bulmuştur. Saltanat ve hilâfetin ilgası, eğitim, hukuk, kıyafet, uluslararası takvimin kabulü, yazı, tarih, dil, kadın hakları ve diğer alanlardaki inkılapları teker teker ele alıp incelediğimizde görülmektedir ki, bu inkılapları gerekli kılan sebepler, Osmanlı imparatorluğunun siyasi ve sosyal yapısını şekillendiren değer ölçülerinin ye-

2 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk* (Bu günkü dille yayını, Zeynep Korkmaz), Ankara 1990, s. 9: Benim kararım.

3 *Nutuk*, s. 10.

tersizliğinden; İmparatorluğun asıl unsurunu oluşturan Türk'ün geri plâna itilerek kendi değerlerine yabancılaştırılmış olmasından kaynaklanıyordu. Koskoca imparatorluğun devletin ana yapısını meydana getiren Türk unsuru, kendi Türklüğünün bilincine varamıyor; devletin birlik ve bütünlüğü uğruna bir azınlık derekesine düşürülmüş bulunuyordu. Bu bakımdan, Atatürk inkılâplarını, özü itibarıyla çağdaş değerler içinde kendi benliğimize dönüş, kültürde kendi benliğimizi bulma mücadelesi olarak da nitelendirebiliriz. O halde Cumhuriyet devri bir çağdaşlaşma ve millî değerleri, çağdaş değerlerle kaynaştırma dönemidir. İnkılâplar da taşıdığı çok yönlü ve derin kapsamlı özellikleriyle, bir bütün olarak Türk Rönesansı diyebileceğimiz bir yeniden doğuşun ifadesidir.

Cumhuriyetimizin ve inkılâplarımızın temelinde yatan ilkeler, Atatürk'ün teorik olarak ortaya koyduğu dogmatik fikir kalıpları değildir. Bütün icraatında akılcılığı ön plânda tutmuş, "... dünyada her şey için, hayat için, muvaffakiyet için en hakikî mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşid aramak gaflettir, cehalettir, dalâlettir"⁴ diyerek araştırmaya ve gerçekçiliğe değer vermiş bir önderin basma kalıp teorileri benimsemesi elbette düşünülemezdi. Atatürk'ün dayandığı ilkeler, doğrudan doğruya Türk toplumunun tarihî ve sosyal ihtiyaçlarının, Atatürk'ün düşünce sisteminde somut birer görüş hâlinde şekillenmesinin ürünüdür. Cumhuriyet devrindeki gelişmelerin her birini, Osmanlı Devletinin siyasi ve sosyal yapısını oluşturan özelliklerle karşılaştırdığımızda bunu açık olarak görebiliyoruz.

Peki, Atatürk bu ihtiyaçları bu kadar derinlemesine ve çok yönlü boyutları ile nasıl görebilmiştir? Bu konuda önce şunu hatırlatmak gerekir ki, Atatürk çok okuyan bir insandır. Ta Manastır İdadîsi ve Harp Okulundaki öğrencilik yıllarından başlayarak yerli ve yabancı kaynaklı birçok eseri, üzerinde düşünerek okumuş, onlardan kişiliğini geliştiren ve olgunlaştıran etkiler almıştır. II. Meşrutiyet (1908)'ten sonra başlayan "milliyetçilik" temelindeki bilinçlenme döneminde, bir kısım Osmanlı aydınlarının ve edebî şahsiyetlerinin, "Osmanlılık" çerçevesindeki "milliyet" anlayışının geçersiz kaldığı, yıkılışı durdurmasını ve kurtuluşun ancak millet olma aşamasına ulaşarak sağlanabileceği, uğranılan millî felaketlerin ve çöküş sebebinin de Türklüğe ait değerlerin bilincine varılamamış ve unutulmuş olduğu görüşünü işleyen eserleri, roman ve hikâyeleri ilgiyle okumuştur. Atatürk'ün okuduğu eserleri, bunları okurken sayfa kenarlarına düştüğü notları, yer yer satır altlarını çizen değerlendirmelerini, bazı satırlar hizasındaki çarpı, soru ve ünlem işaretlerini gözden geçirdiğimizde de, görüyoruz ki O, bu eserleri bir düşünür yaklaşımı ile okumuştur.

4 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. 2, Türk İnkılâp Tarihi Ens. yay., Ankara 1961, s. 194.

Ayrıca, daha gençlik yıllarından başlayarak, İmparatorluğu maddî ve manevî ateş çemberi içine alan felâketler dizisini, halkın ve aydınların nasıl bir ümitsizlik ile çırpındığını olayların içinde yaşayarak görmüştür. Askerliğe olan merakı dolayısıyla Türk tarihine derinlemesine eğilmiş; bu yolla Türk milletini daha iyi tanımış, tarihî olayların getirdiği sonuçlar üzerinde değerlendirmeler yapmış, böylece kişiliğini bir tarih bilinci ile yormuştur.

Atatürk'te aynı zamanda engin bir millet ve memleket sevgisi ve millete güven duygusu vardır. Onun dehâsı; zekâsının, yeteneklerinin, askerlik kabiliyetinin, geniş kültürünün oluşturduğu üstün kişiliği yanında, özellikle ülke sorunlarına olan derin ilgi ve vukufundan ve bu sorunlara isabetle parmak basabilmesinden kaynaklanıyordu. Gerçi Atatürk bilimsel araştırma alanında derinleşmiş bir sosyolog değildi. Ancak, olağanüstü sezgi kabiliyeti ile Türk milletinin neyi isteyip neyi istemediğini, hangi ihtiyaçlar içinde kıvrandığını ve özlemini çektiği hususların neler olduğunu iyi tespit edebilmiş gerçek bir devlet adamı idi.⁵ Türk milletini tanıdıkça, onun ne büyük cevherlere sahip olduğunu görebiliyordu. Dünyada hiçbir devlet adamının gerçekleştiremeyeceği kadar çok yönlü inkılâpları başarabilmesi ve bu inkılâpların bu gün 70 yıl sonra Türk toplumunu geleceğe ulaştıracak canlı değerler olarak dimdik ayakta durabilmesi ve hatta öteki bazı milletlere de örneklik etmesi, işte, Atatürk'ün Türk toplumunun beklentisine koyduğu isabetli teşhislerin sonucudur.

Atatürk'ün bunlara paralel bir başka özelliği de, Türk toplumunun masasında yenilikleri benimseyebilecek bir gizli gücün, bir gelişme potansiyelinin varlığını sezmiş, bu yenilikleri basamak basamak uygulamaya koymuş olmasıdır. Büyük Nutuk'unda bu durumu "*ben milletin vicdanında ve geleceğinde hissettiğim büyük gelişme kabiliyetini, bir millî sır gibi vicdanımda taşıyarak yavaş yavaş bütün bir topluma uygulamak mecburiyetinde idim*".⁶ sözleriyle dile getirmiştir. Gerçekten de bütün inkılâpların temelinde bu sezgi, bu güven duygusu ve Türk milletinin ihtiyaçlarına çağdaş dünya şartları içinde çözüm getirme ideali yatar. Atatürk bu ideali gerçekleştirme yolundaki ilk adımını milletine, Türklük bilincini yani kendi varlığının değerini kavrama bilincini aşlamak üzere atmıştır. "*Benim hayatta tek övünç kaynağım, servetim Türklükten başka bir şey değildir*"⁷, "*Ne mutlu Türküm*

5 Bk. İbrahim Kafesoğlu-Mehmet Saray. *Atatürk İlkeleri ve Dayandığı Temeller*, İstanbul 1983, s. 10.

6 *Nutuk*, s. II.

7 Mahmut Esat Bozkurt, *Yakınlarımdan Hatıralar*, Sel yay., İstanbul 1955, s. 95; Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, 3. basım, Ankara 1984, s. 168.

diyene” derken, Osmanlı Devleti’nin önemli çöküş sebeplerinden birinin de kendi benliğini unutma olgusuna dayandığını biliyordu. Bu durumu 1923 yılında şu satırlarla dile getirmiştir. “Biz milliyet fikirlerini tatbikte çok gecikmiş ve çok ilgisizlik göstermiş bir milletiz... Osmanlı İmparatorluğu içindeki çok çeşitli topluluklar, hep milli inançlarına sarılarak, milliyetçilik idealinin gücü ile kendilerini kurtardılar. Kuvvetimizin zayıfladığı anda bizi hor ve hakir gördüler; anladık ki kabahatimiz kendimizi unutmuş olduğumuzmuş. Dünyanın bize saygı göstermesini istiyorsak ilk önce biz kendi benliğimize, milliyetimize bu saygıyı, hissî, fikrî ve fiilî olarak, bütün davranış ve hareketlerimizle gösterelim”⁸

Atatürk’ün bu konudaki çok anlamlı bir hatırasını da sizlere aktarmak isterim. Bu hatıra 14 Eylül 1931 tarihinde Dolmabahçe Sarayı’nın balkonunda yapılan bir sohbet sırasında anlatılmıştır. Bakınız ne diyor, Atatürk:

“Bizim neslin gençlik yıllarına Osmanlılık telkin ve tesirleri hâkimdi. İmparatorluk halkını meydana getiren Türk’ten başka milletlere, bu arada yanlış bir din anlayışı ile Araplara, sarayın ordu ve devlet ileri gelenleri arasında bulunan ırkdaşlarının tesiriyle Arnavutlara özel bir değer veriliyor; onlardan söz edilirken kavm-i necib (soylu kavim) deyimini ile sıfatlandırılarak bu duygunun belirtilmesine çalışılıyor; memleketin sahibi ve devletin kurucusu olan biz Türkler ikinci plânda gelen önemsiz halk yığınları sayılıyordu.

Şair Mehmet Emin Yurdakul’un ilk defa Manastır Askerî İdadisinde öğrenci iken okuduğum “Ben bir Türküm; dinim, cinsim uludur” mısraı ile başlayan manzumesinde, bana millî benliğimin gururunu tattıran ilk ifadeyi bulmuştum. Fakat ben asıl bunu orduya katıldığım ilk günlerde bir Anadolu çocuğunun gözyaşlarında gördüm ve kuvvetle duydum. Ondan sonra Türklük, benim en derin güven kaynağım, en engin övünç dayanağım oldu. Kendimi hiç bir zaman Osmanlılığın telkin ettiği başka milletleri öven, Türklüğü aşağı gören eksiklik duygusuna kaptırmadım.

Bakınız nasıl oldu? Tarih 5 Şubat 1905. Kurmaylık stajı için verildiğim süvari alayı Hayfa’da bulunuyordu. Kışla ile deniz arasında geniş bir talim alanı vardı ve piyade acemi eğitim devri yeni başlamıştı. Eraleri, bölgeden toplanmış Arap gençlerinden öğretici kadro da tecrübeli ve Anadolulu kıta çavuşları olan Türk delikanlılarından kurulu idi. Kaldığım bölüğün alaydan yetişmiş, Makedonya Türk erinden, ileri yaşlı bir yüzbaşı vardı. Erlere çavuşlar talim yaptırıyor, biz subaylar arada dolaşarak çalışmalarını takip ve kontrol

⁸ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C. I, 2. baskı, Ankara 1959, s. 142-143; Atatürkçülük, I. Kitap: Atatürk’ün Görüş ve Direkteleri, Genelkurmay Başkanlığı yay., Ankara 1983, s. 59; Utkan Kocatürk, a.g.e., s. 118; Tühan Feyzioğlu, Atatürk ve Milliyetçilik, AKDİTYK, Atatürk Araştırma Merkezi yay. Ankara 1986, s. 10.

ediyorduk. Yüzbaşı, çavuşlara karşı sert davranıyor, yeni erlere karşı ise şefkatli görünüyordu. Onların her hangi bir şekilde azarlanmasına, hırpalanmasına gönlü razı olmadığını ısrarla söylüyordu. Halbuki talimlerde, Türkçe bilmedikleri için, çavuşların söylediklerinin iyi anlayamayan bazı erlerin yanlış hareketlerinin zaman zaman çavuşların sabırlarını tükettiği sertçe davranışlarına yol açtığı da oluyordu.

Bir gün yüzbaşı, bu yolda harekettten kendini alıkoyamayan bir çavuşunu mimlemiş ve talimden döndükten sonra, birlikte oturduğumuz bölük komutanlığı odasına çağırılmıştı. Takım komutanı ile birlikte gelerek yüzbaşısını saygıyla ve askerce selâmlayan çavuş 25 yaşlarında dinç ve yakışıklı, ince bıyıklı, elmacık kemikleri fazla kabarık, uyanık bir Türk çocuğu idi. Yüzbaşı, onu, millî haysiyetini ağır şekilde hançerleyen "...Türk!" sözleriyle azarlama-ya başlamıştı. "Sen nasıl olur da kavm-i necib-i Arab'a mensup, Peygamber efendimizin mübarek soyundan olan bu çocuklara sert davranır, ağır söz söyler, onların kalbini kırarsın. Kendini bil, sen onların ayağına su bile dökmeye lâyık değilsin..." gibi gittikçe manasızlaşan fakat, yaşlı yüzbaşının samimî inancından kuvvet alan sözlerle hareket ediyor, gittikçe asabileşiyordu.

Ben dikkatle çavuşun yüz ifadesini takip ediyordum. Başlangıçta, üstünde bir babaya duyulan saygının samîmiyeti okunan çizgiler sertleşmeye, içten gelen haklı bir isyanın ateşleri gözlerinde okunmaya başlamıştı. Fakat gerçek itaatın sembolü olan her Türk askeri gibi bu da iç duygularını gemlemesini bildi. Sessizce göz pınarlarından dökülmeye başlayan yaş damlaları, yanaklarında birbirini kovalayarak bıyıkları üstünde toplanıyor ve kendini böylece yatıştırmaya çalışıyordu. Ben bir taraftan üzgün ve sinirli bu sahneyi seyrederek ve söylenenleri dinlerken, bir yandan da içimde bir isyan duygusu şahlanıyor ve şöyle düşünüyordum: O erin bağlı olduğu kavim bir çok bakımdan necip olabilirdi. Fakat çavuşun, yüzbaşının ve benim bağlı olduğumuz kavmin de tarihleri şerefle dolduran büyük ve asil bir millet olduğu da bir an şüphe götürmez bir gerçektir.

Türklük hakkındaki o günkü görüş ise, doğrudan doğruya Türk aydınlarının kendi kendini bilmemesinden ve başka milletlerde şu veya bu sebeple üstünlük var sayarak, kendini onlardan aşağı görüp nefesine olan güvenini kaybetmesindedir. Artık bu yanlış görüşe son vermek, Türklüğümüzü bütün asalet ve necâbetiyle tanımak ve tanıtmak gerekmektedir, dedim ve o andan beri inandığım bu gerçeğe bütün Türklerin inanmasını, bununla övünüp kendine güvenmesini ülkü bildim."⁹

9 Faik Reşit Unat, "Ne Mutlu Türküm Diyene", *Türk Dili*, S. 146 (Kasım 1963), s. 77-78; Zeynep Korkmaz, "Atatürk ve Millî Dil Anlayışı", *Atatürk'ün Milliyetçilik ve Devletçilik Anlayışı Semineri*, Ankara 1981, s. 3,4.

Evet, Atatürk'ün kendinde uyanan bu Türklük bilincini milletine de aşılama ilkesinin tarihî dayanağı budur. Aslında millî mücadele de "Kuva-yı milliye ruhu" dediğimiz bu bilinçle, bu manevî güçle yolunu bulabilmiştir.¹⁰ Mustafa Kemal, o zaman bu bilinçlenmeyi "*Türkiye'nin düşünen kafalarını büsbütün yeni bir imanla donatmak... Bütün bir millete taze bir maneviyat vermek*"¹¹ şeklinde dile getirmiştir. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in *Dağ Yolu* adlı eserinde "dağınık sürüye yol gösteren bir çoban yıldızı"¹², Halide Edip Adıvar'ın da *Türk'ün Ateşle İmtihani*'nda "etrafına ışık saldıği zaman göz kamaştıran deniz fenerleri"¹³ benzettikleri Mustafa Kemal, toplumdaki bu manevî güçle, "vatan" ve "millet sevgisi"ni "millî irade" konusuna dönüştürerek bağımsız Türkiye Cumhuriyetinin temelini atmıştır.

Bundan sonra sıra kültür davasına, yani inkılâplara gelmiştir. Cumhuriyet devrinde gerçekleştiren inkılâpların hepsi de, ülkenin ve milletin çağdaş uygarlık düzeyine yükselmesini sağlayacak sosyal iyileşmelerdir. Bunları birkaç örnek üzerinde durarak açıklamaya çalışalım ve eğitimden başlayalım:

Eğitimde Yenilik: Millî Eğitimin bir ülkenin kalkınma ve gelişme sürecindeki önemi dolayısıyla, Atatürk, ülkenin daha ateş çemberi içinde bulunduğu Sakarya Meydan Muharebesi sırasında bile, 16 Temmuz 1921 tarihinde bir Maarif Kongresi toplamayı ihmal etmemiştir. Kongrede millî kültürün önemi üzerinde durmuş; Osmanlı Devletindeki yeniliklere iyiden iyiye kapanmış olan dinî öğretim yerine millî ve lâik temelde bir öğretim sisteminin geçmesi gereğine işaret etmiştir. 1 Mart 1922 tarihinde TBMM'ni açarken yaptığı konuşmada da Türk millî eğitiminin hedeflerini şöyle açıklamıştır: "*Efendiler, yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekları tahsilin hududu (sınırı) ne olursa olsun en önemli ve her şeyden evvel Türklüğün istiklâlîne, kendi benliğine, millî an'anelerine (geleneklerine) düşman olan bütün unsurlarla mücadele etme lüzumu öğretilmelidir.*"¹⁴ "*Eğitim ve terbiye-dir ki, bir milleti ya hür, müstakil, şanlı, yüksek bir toplum halinde yaşatır veya esaret ve sefaletle terkeder*" sözleriyle milletin gerçek kurtuluşunun eğitimle sağlanabileceğini vurgulamıştır. Yaptığı konuşmalarda uygulanacak programın toplumun sosyal ihtiyaçlarına ve çağın gereklerine uygun olması

10 Bu konuda geniş bilgi için bk. Samet Ağaoğlu, *Kuva-yı Milliye Ruhu*, 3. baskı, İstanbul 1964, s. 37 ve öf.

11 *Nutuk*, s. 432.

12 *Dağ Yolu*, 2. kitap, Ankara 1931, s. 39.

13 *Türk'ün Ateşle İmtihani*, İstanbul 1962, s. 121; buradan naklen İnci Enginün, "Millî Mücadele Devrinin edebiyata aksı", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh yay., İstanbul 1983, s. 146

14 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C. I, s. 224.

lüzumuna da parmak basarak yine kültürle uygarlığı kaynaştırma ilkesini hâkim kılmıştır. Nitekim 3 Mart 1924 tarihli *Tevhid-i Tedrisat* (Eğitim Birliği) kanunu ile Tanzimat'tan beri süregelen ikili öğretim kaldırılmış, ayrı ayrı bakanlıkların ve dinî makamların kontrolünden alınarak, yalnız Millî Eğitim Bakanlığının kontrolünde lâik temelde bir eğitim sistemine geçilmiştir.

Hukuk İnkılâbı: Şimdi bir de hukuk inkılâbına bakalım:

Atatürk'teki inkılâpçılık özelliğinin en belirgin biçimde ortaya çıktığı alanlardan biri de hukuktur.¹⁵ Çünkü Osmanlı Devletinin bin yıllık değişmez, donmuş dinî kalıplara veya örf'e dayanan şeriat hukuku, toplumun değişen ihtiyaçları ile uygunluk gösterememiş, bu yüzden de devletin geri kalmışlığında büyük etken olmuştu. Oysa, hukuk, zamanın şartlarına ve toplumun ihtiyaçlarına göre değişen ve değişmesi gereken dinamik bir kültür unsurudur. O halde, bu alanda da bir inkılâp yapmak kaçınılmazdı. Atatürk, bu ihtiyacı: "*Hukuk-u medeniyede, hukuk-u ailede takip edeceğimiz yol ancak medeniyet yolu olacaktır*",¹⁶ "*Hukukta idare-i maslahâ ve hurâfelere merbutiyet milletleri uyandırmaktan men eden, (alılıkoyan) en ağır bir kâbustur. Türk milleti, üzerinde kâbus bulunduramaz*"¹⁷ sözleriyle dile getirmiştir. Nitekim *Mecelle*'de toplanan şer'î hukukta, miras ve tanıklık konusunda kadını erkeğin yarısı sayan bir ölçü uygulanıyor, iki kadın ancak bir erkek yerine geçiyordu.¹⁸ Din ve soy ayrılığı taşıyan gayri müslim azınlıklar da devlete bir hukuk bağı ile bağlanmamışlardı. Özet olarak, *Mecelle*'nin kaldırılması ve yerine borçlar kanunu, ticaret kanunu, ceza kanunu gibi kanunlara ilâveten, 1926 yılında İsviçre'den alınan Medenî Kanunun da uygulamaya konması ile Türkiye'nin çağdaş ihtiyaçlarına uygun lâik bir hukuk düzenine geçilmiştir.

Lâiklik: Atatürk inkılâplarının en önemlilerinden biri de lâikliktir. Lâiklik, dayandığı fikir temeli bakımından, *Orta Çağ* İslâm düşüncesinde içtihat kapısının kapanmış olması nedeniyle, düşünce hürriyetini baltalayan ve sosyal ilerlemeyi köstekleyen skolastik zihniyeti yıkma amacı taşır. Geniş anlamıyla, devletin, özgürlüklerin en kutsal olan düşünce özgürlüğüne saygılı olması ve ona karşı tarafsız kalması;¹⁹ ilkesine dayanır.

15 Ahmet Mumcu, "Atatürk'ün Kültür Anlayışında Hukukun Yeri", *Erdem*, C. I, S. 2 (Mayıs 1985), s. 305.

16 *Atatürkçülük*, C. I, s. 115.

17 *Atatürkçülük*, C. I, s. 162.

18 Bk. Coşkun Üçok, "Hukuk Devriminin Nedenleri", *Belleten* S. 204: *Atatürk Özel Sayısı* Ankara 1988, s. 1010.

19 Yaşar Yücel, "Atatürk İlkeleri", *Belleten* S. 204: *Atatürk Özel Sayısı* Kasım 1988, s. 820.

Lâiklik, devletin Batılı anlamda bir hukuk devleti olmasının da temel şartıdır. Dar anlamıyla da din işleri ile devlet işlerinin birbirinden ayrılması, devletin her türlü dinî inanç karşısında tarafsız kalması, farklı dinlere bağlı olanlar arasında bir ayırım gözetmemesidir.²⁰ Dinin kişisel ve siyasî çıkarlar uğruna sömürülmesini de engellemektir.

Siyasî bakımdan da devlet otoritesinin şahsın (padişah ve halife) ve şeriatın elinden alınarak millet iradesine verilmesidir. Bu bakımdan, lâiklik “millî hâkimiyet” ilkesinin en sağlam güvencesidir ve Türk inkılâbının temel taşıdır.

Lâikliğin bazı kesimlerce bir din ve ibadet düşmanlığı olarak vasıflandırılması da son derece yanlış ve temelsizdir. Çünkü lâiklik, Atatürk’ün deyişiyle yalnız din ve dünya işlerini birbirinden ayırmak değil, aynı zamanda bu yolla bütün vatandaşların vicdan, ibadet ve din hürriyetinin tekeffül edilmesidir. Bu nedenle lâiklik dine, dinî inanca ve dinin gereklerinin yerine getirilmesine karşı bir düşmanlığın değil, aksine ona olan derin bir saygının ifadesidir.²¹

Kıyafet İnkılâbı: Şapka ve kıyafet inkılâbı da Atatürk’e göre sadece bir şekil ve “gardırop” konusu değildir. “*Altı kaval, üstü şeshane*” diye ifade olunabilecek, gayri millî ve “beynelmilel” olmayan bir kıyafet insan kafasındaki “çok kıymetli bir cevheri çamurla sıvamak ve dünyaya öylece göstermektir” diyerek kafanın içindeki gelişmeleri kılıf niteliğindeki modern görünüşle destekleyen bir icraattır. Kadın kıyafeti için de yine 28 Ağustos 1925’te İnebolu Türk Ocağında yaptığı konuşmada: “*Seyahatim esnasında köylerde değil, özellikle kasaba ve şehirlerde kadın arkadaşlarımızın yüzlerini ve gözlerini çok yoğun bir şekilde ve itina ile kapatmakta olduklarını gördüm... Erkek arkadaşlar, kadınlarımız da bizim gibi müdrik, kavrayışlı ve düşünen insanlardır. Onlara ahlâka ait kutsal kavramları telkin etmek, milli ahlâkımızı anlatmak ve onların dimağını nur ile, temizlikle donatmak esası üzerinde bulduktan sonra fazla bencilliğe lüzum kalmaz*”²² sözleri ile şekle değil öze ve insan kişiliğine değer verme anlayışını dile getirmiştir.

Kadın Hakları: İnkılâplarımız arasında kadın haklarının da kendine özgü müstesna bir yeri vardır. Çünkü, kadın hakları, insan haklarının ayrılmaz bir parçasıdır. Çağdaş bir toplum olabilmenin ön şartıdır. Ayrıca,

20 Not 19’da göst. y.

21 Lâiklik hakkında geniş bilgi için bk. Turhan Feyzioğlu, “Türk İnkılâbının Temel Taşı: Lâiklik”, *Atatürkçü Düşünce*, AKDİTYK, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 1992, s. 105-163.

22 *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, C. 2, s. 210-214.

MAVİ TUTKU

Yanımdayken bir şey var çevrede
Azıcık zor,
Azıcık bir başka türlü.

Yalnızlığım mı bu
Dağlar gibi dalgalarla bulutlara uzanan
Bu senin anlamamazlığın belki de,
Bu senin iki damla yaş oluşun gözlerimde...

Mavi tutkulara yelken açmış yüreğim
Seninse bir garip Al'a çalışın
Gel gör ki kan tutmuş başımı bir güzel
Ne demeli?

Ne demeli çalınca Gong'u tükenmişliğin, zamana
Susmalı duygular, evrenin kanı çekilmeli.
Bak bu benim yalnızlığım işte,
Azıcık zor,
Azıcık bir başka türlü,
Gölgesi ölüm çağrısı örneği,
Dev yalnızlığım!...

Şaika Günsel TUĞRUL

insan kavramını kadın ve erkek birlikte oluşturmakta, bu kavrama her iki cins birlikte anlam kazandırmaktadır. Bu nedenle toplum içinde erkeğe olduğu gibi kadına da sosyal, kültürel ve siyasal hak tanınması ve bu haklara saygı duyulması gerekirdi.²³ Bu düşüncelerle hareket eden Atatürk, Türk kadınına, sosyal ve siyasî haklarını, bir bakıma, Batı dünyasındaki kadın haklarından çok daha önce ve daha ileri bir evrede kazandırmıştır. Bu hakların kadınlarımız tarafından kullanılmasının insanlığın mutluluğu ve saygınlığı açısından da gerekli olduğuna işaret etmiştir. Bizdeki kadın haklarının öteki müslüman devletlerdeki kadın hakları ile karşılaştırılması, Türk kadınının Atatürk sayesinde ne kadar büyük bir nimete ulaştığının

²³ Utkan Kocatürk, "Atatürkçülük: Atatürk İlke ve İnkılapları", *Atatürkçü Düşünce*, AKDITYK, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 1992, s. 96.

açık göstergesidir. Bu gün uygulama bakımından siyasî alandaki kısıtlama dışında, bu haklar meyvesini vermiş ve Türk kadını bu haklara lâyük olduğunu her yönüyle ispatlamıştır.

Yukarıdan beri yapılan açıklamalar ve verilen örnekler göstermektedir ki, Atatürk inkılâpları, Cumhuriyetle birlikte girişilen kültür davasının verimli ürünleridir. Türk toplumunu, kendi kültürünün özünü kaybetmeden yeni değerlerle besleyerek ileri safta çağdaş bir millet yapma azminin ifadesidir. Dil inkılâbına gelince:

Dil inkılâbı da dayandığı fikir temeli bakımından tıpkı öteki inkılâplarda olduğu gibi, dilin kendi benliğini bulması ve geliştirilmesi davasıdır. Çünkü, Osmanlı İmparatorluğundaki siyasî ve sosyal şartlara bağlı, karma toplum yapısının geliştirdiği bilinçsizlik yüzünden, İmparatorluğun asıl unsuru olan Türklük nasıl geri plâna itilip unutulmuşluğa mahkûm edilmişse, Türk dili de aynı sebeplerle unutulmuş ve geri plâna itilmiştir.

Anadolu bölgesinde XIII. yüzyıldan başlayarak sağlıklı bir yazı dili olma sürecine girmiş olan Oğuz Türkçesi, XV. yüzyıl ortalarına kadar süregelen gelişmelerle artık, bir edebî dil olma niteliğini kazanmış bulunuyordu. Ancak, bu yüzyıldan sonraki gelişmeler onu yavaş yavaş ortak İslâm Medeniyeti alanındaki Arap ve Fars dillerinin ağır baskısı altına sürüklemişti. Bu baskı yalnızca dilden Türkçe kelimelerin atılıp yerlerine Arapça, Farsça kelimelerin alınışı şeklinde de değildi. Giren kelimeler, Arap ve Fars dillerinin eklerini ve gramer kurallarını da birlikte getiriyordu.

Burada hatırlatmak isteriz ki, bir dilin yüzyıllar süregelen tarihî akışında uğramış olduğu değişme ve gelişmeler ya kendi iç yapısından gelen değişme ve gelişmelerdir yahut da dış yapısından kaynaklanan değişmelerdir. Dilin iç yapısı ile ilgili değişmeler, o dilin kendi yapı ve işleyişinin gerekli kıldığı olağan gelişmelerdir. Söz gelişi Eski Türkçedeki *til* ve *kün*, *kök* kelimelerinin bu gün Türkiye Türkçesinde *dil*, *gün*, *gök* oluşu; Eski Türkçedeki *kelteçimen*, Eski Anadolu Türkçesindeki *geliserin* veya *alurvanın* söyleyişlerinin yerine bu gün *geleceğim*, *alırım* şekillerinin geçmesi gibi. Dilin dış yapısında kendini gösteren değişmeler ise, yabancı dillerden alınan kelime ve eklerle ilgilidir.

Bir dili kendi içine hapsederek dış etkilerden korumak elbette mümkün değildir. Olağan şartlar içinde her dil ve her millet geçirdiği kültür değişimleri, başka milletlerle olan ilişkileri veya teknik gelişmeler dolayısıyla ihtiyaçlarının gerekli kıldığı bazı yeni kelimeler alabilir. Onlara da yeni kelimeler verebilir. Sayılı dünya dillerinde bunun birçok örneği vardır. Ancak, eğer bir yabancı dilin yerli dil üzerindeki etkisi sınırlı ve geliştirici olmaktan

çıkarak yerli dili yıpratacak ve o dilin kendi kültüründen kaynaklanan özünü kurutacak kadar güçlü olursa, o takdirde bu yabancı etkiler, dilin iç yapısını zorlamaya başlar. O dilin iç yapısından kaynaklanan olağan değişme ve gelişmeleri bastırarak onun yozlaşmasına ve benliğini yitirmesine yol açar. İşte Türk dilinin uğradığı durum buydu. Bu yabancı kelime ve ekler, tıpkı bir tarladaki bitkinin, bir bahçedeki çiçeklerin kökünü saran ayırık otları gibi dilimizin her tarafına dal budak salmış ve onu kısırlığa mahkûm etmişti.

Gerçi Arapça, Farsça ve Türkçenin karışmasından oluşmuş bir yapma dil niteliğindeki Osmanlı Türkçesi "Osmanlılık" anlayışına bağlı olarak kendi devrinin şartları içinde hayli işlenmiş, yüksek düzeyde sanatlı mükemmel bir edebiyat dili, bir kültür ve medeniyet dili hâline getirilmişti. Ancak, bu gelişme Türk dilinin ve ondaki özün feda edilmesi pahasına idi. Bunun sonucu olarak konuşma dili ile yazı dili, aydınların dili ile halkın dili birbirinden ayrılmış ve dilde bölünme başlamıştı. Nitekim, Yunus Emre'de ilâhî aşk ve tasavvufun anlatımı güç felsefesi,

Daşduñ yine deli gönül sular gibi çağlar mısın?
Akduñ yine kanlu yaşum yollarımı bağlar mısın?

N'idem elüm irmez yare bulunmaz derdüme çare
Oldum ilümden âvâre beni bunda eyler misin?

Yavu kıldum ben yoldaşı oñulmaz bağrumuñ başı,
Gözlerümüñ kanlu yaşı ırmağ olup çağlar mısın?

beyitlerinde akıcı ve duru bir dille ifadesini bulurken; Köroğlu Destanında koçakların yiğitlikleri:

Koçak akan sular gibi
Çağlar gümbür gümbür gümbürdenir
Eğri kılıcı beline
Bağlar gümbür gümbür gümbürdenir

dörtlüğünde suların gürüldeyen çağlayışı ve tabiatın heybeti ile denkleştirilen bir söyleyiş güzelliği kazanırken, bakınız XVI. ve XVII. yüzyılların ünlü Divan şairleri olan Bakî ve Nefî'de Türkçemiz en duruma girmiştir. Bakî'de:

Lâle-hadler kıldılar gülgeşt-i sahra semt semt
Bâg u râgi gezdiler idüp temâşâ semt semt

beyti ile “Lâle yanaklar kırdı semt semt gülleri seyir için gezinti yaptılar. Bahçeyi ve çayır çimenliği seyredip semt semt gezdiler” demek istiyor.

Kıldı âfâkı münevver tal'atı râhsan-ı îd
Halka Dîbâlâr giyürdi mâh-ı nûr eîşân-ı îd

beytinde de “bayramın parlak yüzünün ufukları aydınlattığı, nur saçan ayın halka ipekler giydirdiği dile getiriliyor.

Nefî’de kendi şiirinin başkalarının şiirlerinden daha üstün olduğunu anlatmak için şöyle bir dil kullanıyordu:

Girdi miftâh-ı der-i genc-i maanî elime
Âleme bezl-i güher eylesem itlâf değil
Levh-i mahfuz-ı sühandır dil-i pâk-i Nefî
Tab'-ı yârân gibi dükkânçe-i sahhâf değil

(Şiir hazinesinin kapısının anahtarı elime geçti; âleme bol bol cevher dağıtsam bunlara ziyan olmuş gözüyle bakılamaz. Nefî’nin temiz gönlü şiirin levh-i mahfûzudur; dostları gibi eski kitapçı dükkânı değil!)

İşte yazı ve edebiyat dili olan Osmanlı Türkçesinin genel durumu buydu. Tanzimat’tan sonra Batı dünyası ile başlayan edebî, kültürel ve ticarî ilişkiler dolayısıyla bu defa da Fransızca başta olmak üzere Batı kaynaklı yabancı kelimeler girmeye başlamıştı.

Ayrıca, bu sağlıksız gelişmenin sonucu olarak Osmanlı aydınları arasında Türkçeye karşı bir aşağılık duygusu gelişmeye başlamıştı. Bu yüzden onu yetersiz buluyor ve hor görüyorlardı. Aşık Paşa’nın, Hoca Mes’ud’un ve Devletoğlu Yusuf’un eserlerinde dile getirdikleri yakınmalar ve ileri sürdükleri özürlere, bu durumun ifadesidir. 8.000 beyitlik *Hurşid - nâme* gibi muazzam bir eser sahibi olan Mustafa Şeyhoğlu bile bu eserinde Türkçe için:

Göbüt dildür bu dile irdedüm çok
Sovukdur tadı yokdur tuzı yokdur
Yavandur lezzeti vü özi yokdur
Belürmez aslı faslı yöni yöşi
Bilinmez kankıdur nâ-hôşi hôşi

diyebiliyordu. Bu durum toplum bilincindeki körelme dolayısıyla Türk diline karşı takınılan genel bir tavrın ifadesiydi. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e

uzanan dönemlerdeki dili sadeleştirme denemeleri de ancak bir dereceye kadar başarılı olabildi.

Bu devirde Türkçe o denli ihmal edilmişti ki, bütün Osmanlı İmparatorluğu boyunca, doğrudan doğruya Türkçenin yapı ve işleyiş kurallarına dayanan sağlam bir gramer bile yazılamamıştır. Her şey Osmanlıca temelinde ve Arap gramerinin kalıplarına göre idi.

Cumhuriyet devrine girildiği zaman Türkçenin içinde bulunduğu genel durum buydu. İşte bu nedenledir ki, dil inkılabı, önce Türkçeyi gelişmesine engel olmuş ve dile sindirilememiş bulunan yabancı kelime ve kurallardan temizleme, sonra da uzunca bir sürede çağdaş dünya uygarlığının gerekli kıldığı bütün kelime ve kavramları karşılayabilecek nitelikte üstün bir kültür dili durumuna getirme amacı güdüyordu. Çağdaş dünya devletlerinin ön safında yer alabilme ilkesini benimsemiş olan bir devletin, elbette gelişmiş, zengin bir kültür dili olmalıydı. Böylece ve dil inkılabı yoluyla Türkçeye:

1- Kendi kuralları ve zevk anlayışı içinde türetme ve birleştirmeler yapabilecek bir işleklik kazandırılacaktı.

2- Eski yazılı kaynaklardan ve halk ağızlarından derlenen sözler ve yeni türetmelerle söz hazinemiz zenginleştirilecekti.

3- Aydınların dili ile halkın dili arasındaki kopukluk giderilecek, dile toplum içinde birleştirici ve bütünleştirici bir nitelik kazandırılacaktı.

4- Yapılacak terim çalışmaları ile dilimiz, bilim ve sanat alanları ile teknik alanlardaki terimleri kendi imkânları ile karşılayabilecekti.

5- Türkçenin kaynaklarına inen derinlemesine araştırma ve incelemeler ile, onun aslında var olan güzellik ve zenginlikleri ortaya konabilecekti.

Bildiğimiz gibi dil inkılabının ilk safhası 1928 yılında yazı inkılabı ile başlar. Yazı inkılabının amacı da Türkçenin ses yapısına uymadığı için öğrenilmesi güç olan Arap yazısını bırakarak, Türkçenin yapısına uygun Lâtin alfabesi temelinde millî bir Türk alfabesi oluşturmaktır. Bu yolla okuyup yazma kolaylaşacak, millî eğitim ve kültür alanındaki gelişmeler çabuklaşacaktı. Atatürk 28 Ağustos 1928 tarihinde uygulamaya koyduğu yeni Türk alfabesi ile bin yıllık Arap alfabesine son vererek Türk toplumunun yükselme mücadelesinde gerçekten de başlıbaşına bir merhale oluşturabilmiştir.

12 Temmuz 1932 tarihinde Türk Dili Tetkik Cemiyeti (daha sonraki adıyla bu günkü Türk Dil Kurumu)'nin kuruluşu ile başlayan dil inkılabı,

çeşitli safhalardan geçerek günümüze kadar gelmiştir. Geçen hafta yine bu salonda yaptığımız bir konuşmada “*Türk Dilinde Cumhuriyet devrindeki gelişmeler*” üzerinde durduğumuz ve bu toplantıda sayın konuşmacılar tarafından Türk dilinin bu gün karşılaştığı bazı sorunlar da ele alındığından, biz burada dil inkılâbı üzerindeki çalışmalara değinecek değiliz.

Konumuz gereği, Türk dilinin kültürümüzdeki yerini daha iyi belirtebilmek için, yukarıda açıklamaya çalıştığımız öteki inkılâplarla ortaklaşan temel özelliği yanında, kısaca onlardan ayrılan birkaç özelliğine daha işaret etmek istiyoruz. Şöyle ki:

Bir kere Atatürk inkılâplarının tarih ve dil konusu dışında kalanları, uygulama alanına girer giremez meyvelerini vermeye başlamış olan inkılâplardır. Dil inkılâbı ise, bir kıyafet inkılâbında veya medenî kanununun kabulünde olduğu gibi, herhangi bir kanunla kolayca gerçekleştirilebilecek inkılâplardan değildir. Bu bir dil ve kültür işiydi. Bu yüzden uzun süreli ve sistemli çalışmaları gerekli kılıyordu. Ayrıca, dilin dolgunluk kazanabilmesi, yazarların ve sanatçıların bu malzemeyi ustaca kullanabilmelerine bağlıydı.

İkinci bir özelliği, dilin, bütün öteki unsur ve değerlerini kapsayan bir nitelik taşımasıdır. Atatürk, her inkılâp için gerekli duyarlılığı göstermiş ve uygulamaları yakından izlemiştir. Ancak, O, tarih ve dil konularına daha derinlemesine bir ilgi ve duyarlılıkla eğilmiş; tarih ve dil konuları üzerinde yapılan çalışmalara bizzat katılmıştır. Hatta dil konularındaki çalışmaları olgunlaştırmak için Çankaya’da “dil sofrası” diye bilinen toplantılar düzenlemiştir. Fikir ve edebiyat erbabının bu konudaki hatıralarında yer alan bilgiler ilgi çekicidir. Atatürk, bununla da yetinmemiş; “dil” ve “tarih” konusundaki çalışma ve araştırmalara yeterli malî kaynak oluşturulsun diye, kendi servetinin gelirini bu iki kuruma miras bırakmıştır. Bunun nedeni üzerinde düşündüğümüzde alacağımız cevap, Türk dilinin kültürümüzdeki yeri ve önemi ile ilgilidir.

Gerçekten de her dil gibi Türk dili de kelime hazinesi bakımından toplumumuzdaki bütün kültür değerlerine kaynaklık edecek bir nitelik taşımaktadır. Bir hukukçu düşüncelerini dil ile ortaya koyabilmektedir. Bir bilim adamı bağlı bulunduğu bilim dalının verilerini eserlerinde dille açığa vurabilmektedir. Bir şair, bir yazar, bir romancı, duygu ve düşüncelerini topluma dil yoluyla aktarabilmektedir. Sanat da dile bağlıdır. Bir tiyatro oyuncusu oyun gücünü büyük çapta dille ortaya koyabilmektedir. Türk toplumunun gelenekleri, folkloru ve yüzlerce yıllık hayat tecrübelerinin ürünü olan ata sözleri dilde yaşamaktadır. Dil felsefesinin sembolleri olan

deyimler yine dile aktarılmaktadır. Görülüyor ki, bir toplumun sözlü ve yazılı bütün değerleri dil denizine akmaktadır. Bu nedenle, dil, bir kültür hazinesi, toplumun sadık bir aynasıdır.

Toplumun tarih boyunca biriktire geldiği kültür değerleri de kuşaktan kuşağa dil sayesinde geçirilebildiği için, dil aynı zamanda bir kültür aktarıcısıdır.

Atatürk, dilin bir millet varlığı için taşıdığı bu önemi şu sözlerle dile getirmiştir: “*Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkı Türk milletidir. Türk milleti demek Türk dili demektir. Türk dili Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü, Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felâketler içinde ahlâkını, an’anelerini, hatıralarını, menfaatlerini kısacası bu gün kendi milliyetini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir.*”²⁴

Yukarıda belirtilen husus dışında, dille düşünce arasında da sıkı bir bağlantı vardır. İnsanoğlu normal düşünce aktarımı dışında, yüksek değerdeki fikir ve buluşlarını da ancak dille ortaya koyabilmektedir. Bu buluş ve fikirlerin düşüncede şekillendiği tarzda ortaya konabilmesi için, işlenmiş ve gelişmiş bir dile ihtiyaç vardır. Bilim, sanat, edebiyat ve felsefe de böyle bir dile ihtiyaç gösterir. Bu bakımdan dil mükemmelliği ve dil zenginliği; kültür zenginliği, dil zayıflığı da kültür zayıflığı sonucunu doğurmaktadır. Dil ile düşünce arasındaki bu ayrılmaz bağlantı dolayısıyla ki, dil aynı zamanda bir kültür yaratıcısıdır. Dillerini geliştirememiş milletler ileri bir kültürün yaratıcısı olamamışlardır.

Dil ile toplum arasında da sıkı bir ilişki söz konusudur. Çünkü, dil ortak bir anlaşma aracı olarak, toplumun bütün fertleri arasında sosyal bir akrabalık bağı kurmaktadır. Ailelerde soya dayanan akrabalık bağı, millet dediğimiz toplulukta, o topluluğu oluşturan bireyler arasındaki ortak kabullerden ve ortak yaşayışın gereklerinden kaynaklanan bir sosyal akrabalık bağına dönüşmüştür. Yalnız konuşma yönüyle kişinin eseri olan dil, kişiler arasındaki ortak anlaşma aracı olarak bütünüyle toplumun eseridir ve topluma hâkimdir. Bu nedenle toplum fertlerini duygu ve düşüncede birbirine kenetleyen bir çimento işlevi yüklenmiştir. Bu özelliği dolayısıyla dilde birlik ve bütünlüğün de sembolüdür. Dolayısıyla, millet varlığının manevî gücü olan toplum bilincinin oluşmasında başlıca etkidir. Atatürk dildeki bu özelliği “*millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin*

24 Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Elyazıları* TTK. yay., Ankara 1969, s. 18; Zeynep Korkmaz, *Atatürk ve Türk Dili (Belgeler)*, TDK. yay, Ankara 1992, s. 191, Belge no: 89.

olması millî hissin inkişafında (gelişmesinde) başlıca müessirdir...²⁵ sözleriyle dile getirmiştir.

Dilin niteliğini oluşturan bu özellikler topluca göz önünde bulundurulunca, görülüyor ki, Atatürk'ün Türk diline karşı gösterdiği derin ilgi, öteki inkılâpların dayandığı fikir temelleri de dahil olmak üzere, dilimizin, Türk toplumunun sosyal yapısına yön veren ve ona kişilik kazandıran bütün değerleri kendi içinde toplayan canlı (dinamik) ve geliştirici bir güce sahip oluşundan kaynaklanmaktadır. O halde dil, bizler için bir millî varlık hazinesidir. Ondaki bu özellik, Cumhuriyet devrindeki kültürel gelişmede Türk dilinin yerini de belirlemektedir.

²⁵ Zeynep Korkmaz, *Atatürk ve Türk Dili (Belgeler)*, s. 190, Belge no: 88.